

УДК 811.111

Л.Ф. Соловійова,
кандидат філологічних наук, старший викладач
(Житомирський педуніверситет)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПОЗИТ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЇХ СЛОВОВІРНИМ ГЕНЕЗИСОМ

У статті розглядаються структурно-семантичні особливості типів складних слів, що виникли в результаті двох процесів – лексикалізації та інтеграції словосполучень

Той факт, що складні слова (композити) походять від змінних та сталих словосполучень, є загальнознаним, хоч і потребує деяких уточнень. Е. Бенвеніст вважав, що складні слова необхідно розглядати не як морфологічні типи, а як синтаксичні структури. "Іменне словоскладення – це мікросинтаксис. Кожний тип складних імен слід вивчати як трансформацію якого-небудь типу змінного словосполучення" [1:241].

Але мовні факти свідчать про те, що далеко не кожний тип складного слова є результатом структурної трансформації словосполучення. Серед складних слів легко розрізняються, з одного боку, лексичні одиниці, утворені шляхом деформації і морфологічних модифікацій словосполучення (порушення лінійного порядку компонентів, додавання суфіксів і т. ін.), наприклад, *lily-white, long-noted, green-eyed, nice-looking, blame-worthy, sun-lit* і т. ін., з другого боку, – складні слова, утворені від словосполучення без зміни його форми, наприклад: *stay-at-home, blackboard, small-talk, go-between, also-ran* і т. ін.

Лише перший процес приводить до лексикалізації словосполучення (структурної трансформації за Е. Бенвенізом), тоді як другий – являє собою інтеграцію словосполучення у складне слово. "Інтеграція словосполучення – один із виявів процесу метаморфізму, що полягає в трансформації словосполучення у складне слово зі збереженням лінійного порядку компонентів і призводить до міжрівневої рівнозначності" [2:8].

Різниця у словотвірному генезисі складних слів відбивається на їх структурно-семантичних особливостях.

Ознаки, притаманні складному слову, що виникло в результаті лексикалізації словосполучення, оформлюють його як єдине ціле. Компоненти слова – морфеми – не мають самостійного оформлення, одержуючи його лише в складі слова. Компоненти словосполучення – слова – мають самостійне оформлення. Цілісна оформленість композити відрізняє її від словосполучення.

Так, у складному слові *book-filled*, на відміну від словосполучення *filled with books*, відсутній словозмінний суфікс *-s*. Порівняймо також відсутність суфіксу множини у відмінникових компонентах таких слів, як *five-room flat, tree-lined (house), ten-item list* і т. ін. Зрозуміло, що такий компонент, якщо б він був словом, мав би форму множини. Наприклад, з аналізу *book-filled room* ясно, що коли б перший компонент був словом, він мав би форму *books* (кімнату можна заповнити книгами, а не однією книгою).

Показниками цілісної оформленості великої групи слів – лексикалізованих словосполучень – є словотвірні суфікси *-ed, -er, -ecal, -ish*, які належать до всієї композити в цілому: *grey-eyed, long-legged, red-faced; bull-necked; free-thoughter, Wall-streeter, old-timer, top-ranker; commonsensical; stand-offish* та ін.

Композити такого типу слід відрізнити від композит, у яких суфікс належить не до складного слова в цілому, а до одного з компонентів, наприклад, *trouble-maker, war-maker, opera-goer, cinema-goer* і т. ін.

Ще однією ознакою цілісної оформленості слова, утвореного в результаті лексикалізації словосполучення, є порушення синтаксичних зв'язків. Так, у складних прикметниках типу *yellow-green, lily-white* перший компонент пояснює, уточнює другий. Однак за нормами сучасної англійської мови при даному порядку компонентів ані іменник, ані прикметник не може бути означенням прикметника.

Ознаки цілісного оформлення композит-лексикалізованих словосполучень можуть виступати у комбінації. Так, у прикметнику *starlit* показниками цілісного оформлення виступають об'єднуючий наголос, відсутність словозмінного суфіксу, порушення норм синтаксису.

Щодо семантичних особливостей композит-лексикалізованих словосполучень, слід зазначити, що більшість з них неідіоматична. Це стосується насамперед прикметників: *ice-cold, mud-covered, four-roomed, profit-seeking*. Ідіоматичні прикметники зустрічаються значно рідше: *cold-footed, two-faced, loud-mouthed*.

Композити-лексикалізовані словосполучення головним чином є однозначними. Зафіксовано лише окремі випадки полісемії прикметників, наприклад, *left-handed* – 1) той, що робить все лівою рукою; 2) незграбний; 3) сумнівний; *one-eyed* – 1) одноокий, кривий на око; 2) нечесний, недобросовісний.

Моделі утворення композит шляхом інтеграції словосполучення дуже різноманітні. Фактично, всі структурні моделі змінних словосполучень можуть підлягати інтеграції у складне слово.

Ознаками цілісного оформлення складного слова в даному процесі виступає лише об'єднуючий наголос (у більшості випадків) та синтаксична функція в реченні. Синтаксичних структурних трансформацій, як було зазначено вище, словосполучення не зазнає.

Серед синтаксичних особливостей композит-інтегрованих словосполучень слід зазначити:

1) високий ступінь їх ідіоматичності. Особливо багато композит з ідіоматичним значенням моделі *A+N*: *blackcap, bluejacket, long-horn, shorthand, whitewash, low-brow* та ін;

2) багатозначність:

framework а) зруб; б) каркас; в) рама; г) крокви;

3) здатність до конверсії. Д.І. Квеселевич, зазначаючи цю особливість композит, запропонував розрізняти безпосередньо-інкорпоровані та конверсивно-інкорпоровані складні слова. Перші зберігають співвіднесеність з певною частиною мови словосполучення-прототипу, наприклад:

black board (субстантивне словосполучення) – blackboard (n.); free for all (ад'єктивне словосполучення) – free-for-all (adj.); down town (адвербіальне словосполучення) – downtown (adv.) і т. ін.

Другі не зберігають такої співвіднесеності через конверсію, наприклад:

stand-in (дієслівне словосполучення) – stand-in (n.); after noon (адвербіальне словосполучення) – afternoon (n.); herring bone (субстантивне словосполучення) – herring bone (adj.) та ін. [2:55].

Слід зазначити, що конверсивність композит-інтегрованих словосполучень дуже часто має оказіональний характер, наприклад: a big-city accent; the staircase corkscrewed up; a little get-together; give smb. a run-through; a pig-in-the-poke proposal і т. ін.

Композити, утворені шляхом інтеграції словосполучення, мають двоїтий характер інформативної структури. З одного боку, вони відрізняються цілісною ідіоматичною номінацією, а з другого – ця цілісність може розчленовуватись у свідомості носіїв мови завдяки роздільній номінації словосполучення-прототипу [2:60]. Двоїстість часто слугує цілям стилістичної модифікації, а також створенню потенційних слів, наприклад:

Its better to be a has been than a never was (A.J. Cronin);

4) наявність процесу розпаду полісемії. Окремі значення багатозначних слів, утворених шляхом інтеграції словосполучення часом розходяться так далеко, що це дає підстави говорити про розпад полісемії, в результаті якого виникають омоніми, наприклад:

set-off (n.): а) контраст; б) прикраса; в) компенсація; г) зустрічна вимога; г) костюм; д) стіл, накритий для фуршету; е) прийом гостей.

Залежність структурно-семантичних особливостей англійських композит від словотвірного генезису останніх ще недостатньо вивчена і може скласти тему окремого актуального дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 320 с.
2. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. – К.: Вища школа, 1983. – 84 с.

Матеріал надійшов до редакції 23.12.02 р.

Соловьёва Л.Ф. Структурно-семантические особенности английских композит, связанные с их словообразовательным генезисом.

В статье рассматриваются структурно-семантические особенности типов сложных слов, возникших в результате двух процессов – лексикализации и интеграции словосочетания.

Solovyova L.F. Structural and Semantic Peculiarities of English Compounds Caused by Their Word-forming Genesis.

The article focuses on structural and semantic peculiarities of compounds formed through two processes – those of lexicalization and integration of phrases.